

Številka: Up-679/12-17^[PT1]

Datum: 16. 10. 2014^[PT2]

ODLOČBA^[PT3]

Ustavno sodišče je v postopku odločanja o ustavni pritožbi Janka Pibernika in Slavke Pibernik, oba Krško, Mojce Pibernik in Jana Pibernika, oba Brežice, ter Kane Pibernik, Ljubljana, ki jih vse zastopa Bojan Klakočar, odvetnik v Krškem, na seji 16. oktobra 2014^[PT4]

odločilo:

Sodba Vrhovnega sodišča št. II Ips 435/2010 z dne 5. 4. 2012, sodba Višjega sodišča v Ljubljani št. II Cp 3775/2009 z dne 12. 5. 2010 in sodba Okrožnega sodišča v Ljubljani št. P 3614/2007-III z dne 18. 6. 2009 se v delu, v katerem so bili zavrnjeni tožbeni zahtevki Janka Pibernika, Slavke Pibernik, Mojce Pibernik in Kane Pibernik, razveljavijo. Zadeva se v tem delu vrne Okrožnemu sodišču v Ljubljani v novo odločanje.^[PT5]

OBRAZLOŽITEV^[PT6]

A.

1. Izpodbijane sodbe so bile izdane v pravnem postopku, v katerem so pritožniki (starša pokojnega Sama Pibernika, njegova partnerka Mojca Pibernik ter njuna otroka) zahtevali plačilo odškodnine za nepremoženjsko škodo zaradi smrti Sama Pibernika, ki naj bi bila povzročena s protipravnim ravnanjem policistov v policijski akciji dne 3. 4. 2000. Sodišče prve stopnje je zavezalo toženo stranko (Republiko Slovenijo), da pritožnici Mojci Pibernik (v pravdi tretji tožnici) plača odškodnino za nepremoženjsko škodo v znesku 1.000 EUR s pripadajočimi zakonskimi zamudnimi obrestmi, odškodninske zahtevke drugih pritožnikov (v pravdi tožnikov) pa je zavrnilo. Zoper prvostopenjsko sodbo so tako pritožniki kot tudi tožena stranka vložili pritožbe. Višje sodišče je vse pritožbe zavrnilo in potrdilo sodbo sodišča prve stopnje. Sodišče je kot podlago za odškodninsko odgovornost države vzelo 26. člen Ustave ter 172. člen Zakona o obligacijskih razmerjih (Uradni list SFRJ, št. 29/78, 39/85 in 57/89 – v nadaljevanju ZOR), ki je veljal v času škodnega dogodka. Izpodbijana

odločitev temelji na oceni, da pritožniki niso dokazali protipravnosti ravnanja policije v postopku proti pokojnemu Samu Piberniku, zato njihovi zahtevki za plačilo odškodnine za duševne bolečine zaradi smrti svojca (201. člen ZOR) ter odškodnine zaradi izgubljenega preživljanja oziroma izgubljene podpore (194. člen ZOR) niso utemeljeni. Izhajajoč iz ugotovitve, da je Samo Pibernik umrl zaradi akutnega napada astme, ki ga je sprožil fizični in emocionalni napor ob aretaciji, se je sodišče v nadaljevanju osredotočilo zlasti na presojo vprašanja, ali so policisti v akciji ravnali zakonito in v skladu s takrat veljavnimi policijskimi pooblastili in navodili o uporabi prisilnih sredstev. Tako po stališču sodišča prve stopnje kot tudi Višjega sodišča policisti v okoliščinah konkretnega primera niso ravnali protipravno. Po ugotovitvah sodišč so bili policisti spornega dne zadolženi za izvršitev odredbe dežurnega preiskovalnega sodnika št. I Kpd 381/2000 z dne 3. 4. 2000, s katero je bila odrejena hišna preiskava zaradi suma storitve kaznivih dejanj, povezanih s preprodajo mamil. Glede na ugotovitve v dokaznem postopku se je pokojnik upiral ukazom policistov, zato so po oceni sodišč policisti ustrezno uporabili prisilna sredstva. Sodišči prve in druge stopnje sta soglašali tudi glede ocene, da policistom ni mogoče očitati, da pokojniku niso omogočili pravočasne in ustrezne zdravniške pomoči (tj. da so bili oziroma da bi morali biti seznanjeni z zdravstvenim stanjem pokojnika ter možnostjo, da pri njem pride do zadušitve zaradi akutnega napada astme), in da jim v zvezi s tem ni mogoče očitati neskrbnosti pri načrtovanju akcije. Obe sodišči sta se strinjali, da ni podana vzročna zveza med tem ravnanjem in smrtjo Sama Pibernika, četudi bi bilo v zvezi s tem dokazano neustrezno ravnanje policistov.

2. Vrhovno sodišče je reviziji, ki so jo vložili pritožniki, delno ugodilo ter sodbi sodišč prve in druge stopnje razveljavilo v delih, v katerih se nanašata na četrtega pritožnika (tj. mladoletnega sina pokojnika), ter zadevo v tem obsegu vrnilo sodišču prve stopnje v novo odločanje. Po presoji Vrhovnega sodišča je sodišče prve stopnje neutemeljeno zavrnilo izvedbo dokaza z zaslišanjem mladoletnega Jana Pibernika, ker je bil v času škodnega dogodka še otrok (čeprav je bil očividec relevantnih dogajanj v stanovanju). Sodišče prve stopnje je njegovo zaslihanje zavrnilo z argumentom, da naj bi šlo za neprimeren dokaz glede na dejstvo, da je bil sin ob dogodku star nekaj več kot 5 let. Po stališču Vrhovnega sodišča se kot stranka lahko zasliši tudi otrok, saj je bilo strokovno ugotovljeno, da imajo tudi že zelo majhni otroci enake senzorne sposobnosti kot odrasli. Zaslihanje sina kot stranke je bilo predlagano v tožbi zato, ker je bil sin navzoč v ključnih trenutkih, ko so policisti izvajali dejanja, za katera bi lahko odškodninsko odgovarjala tožena stranka. Po presoji Vrhovnega sodišča je tožeča stranka utemeljeno zahtevala izvedbo dokaza z zaslišanjem mladoletnega sina pokojnika kot stranke postopka in pri tem ne gre za neprimeren dokaz, katerega izvedbo bi lahko sodišče vnaprej zavrnilo. Revizijske očitke drugih pritožnikov je Vrhovno sodišče zavrnilo. Soglašalo je z materialnopravno presojo nižjih sodišč, da postopek aretacije Sama Pibernika ni pomenil nedopustnega ravnanja in da reakcija policistov na astmatični napad pokojnika ni pomenila neskrbnega ravnanja. Zato tudi po presoji Vrhovnega sodišča niso podane vse predpostavke odškodninske obveznosti tožene stranke.

3. Pritožniki zatrjujejo kršitve pravic iz 14. člena, četrtega odstavka 15. člena, 22., 23. in 26. člena Ustave. Uvodoma poudarjajo, da so bili izrazito šibkejša stranka v sporu proti državi. Sklicujejo se na odločbo Ustavnega sodišča št. Up-555/03, Up-827/04 z dne 6. 7. 2006 (Uradni list RS, št. 78/06, in OdlUS XV, 92), s katero je bilo ugotovljeno, da je bila pritožnikoma Mojci Pibernik in Janku Piberniku kršena pravica do učinkovitega varstva pravic iz četrtega odstavka 15. člena Ustave v zvezi s 13. členom Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Uradni list RS, št. 33/94, MP, št. 7/94 – v nadaljevanju EKČP). Kot zatrjujejo pritožniki, ta odločba Ustavnega sodišča v konkretni odškodninski pravdi ni bila uresničena. Sodišču očitajo, da je pravdni postopek vodilo diskriminatorno. Čeprav je bilo sodišče seznanjeno z navedeno odločbo Ustavnega sodišča, pravnega postopka po zatrjevanju pritožnikov ni vodilo tako, da bi ugotovilo dejansko stanje in odgovornost tožene stranke. Pritožnikom se zdi zlasti nesprejemljivo, da je sodišče zavrnilo izvedbo praktično vseh dokazov, ki so jih predlagali. Po drugi strani naj bi sodišče izvedlo vse dokaze, ki jih je predlagala tožena stranka. Pritožniki poudarijo, da je bila izpodbijana odločitev sprejeta brez zaslišanja njih samih kot strank postopka (z izjemo mladoletnega Jana Pibernika, glede katerega je Vrhovno sodišče zadevo vrnilo sodišču prve stopnje v novo odločanje). Prepričani so, da gre za kršitev načela zaslišanja stranke, kot ga določa Zakon o pravdnem postopku (Uradni list RS, št. 73/07 – uradno prečiščeno besedilo in 45/08 – v nadaljevanju ZPP), hkrati pa tudi za kršitev pravice do izjave (22. člen Ustave). Diskriminatorno postopanje sodišča naj bi bilo razvidno tudi ob zavrnitvi drugih dokazov, ki so jih pritožniki predlagali zaradi ugotovitve odgovornosti tožene stranke (zlasti predloga za zaslišanje izvedene priče dr. Miroslava Žaberla, izvedenca za vprašanja izvajanja policijskih pooblastil). Pritožniki so prepričani, da pravno sodišče ni moglo z zadostno strokovnostjo presoditi izpovedb policistov, ki so sodelovali v sporni akciji. Nesprejemljivo se jim zdi stališče sodišča, po katerem policisti niso bili dolžni upoštevati določb Zakona o kazenskem postopku (Uradni list RS, št. 63/94, 70/94 – popr., 72/98 in 6/99 – ZKP) o hišni preiskavi, ker te dejansko še niso izvajali, temveč so le "ustvarjali pogoje za izvedbo hišne preiskave". Sodišče naj bi nekritično sledilo trditvam tožene stranke, ki je vdor policistov upravičevala z nujnostjo hišne preiskave. Vrhovnemu sodišču pritožniki očitajo, da je neupravičeno spregledalo bistvene kršitve določb ZPP, ki so hkrati pomenile tudi kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Sodišče naj bi povsem prezrlo njihove trditve o kršitvah Konvencije proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju (Uradni list RS, št. 24/93, MP, št. 7/93 – v nadaljevanju MKPM). Do tega naj bi prišlo prav zaradi neizvedbe predlaganih dokazov (zavrnitve zaslišanja pritožnikov, zavrnitve strokovnih mnenj stalnih sodnih izvedencev medicinske stroke dr. Dolška in dr. Čakarja, zavrnitve mnenja pulmologinje dr. Skralovnik ter neizvedbe dokaza s postavitvijo izvedenca pulmologa). Pritožniki pri tem poudarjajo, da se je ob neposrednem zaslišanju sodnega izvedenca dr. Turela, ki ga je postavilo sodišče, izkazalo, da imenovani izvedenec ni pulmolog, temveč internist, ki se je skliceval na posamezne izkušnje s področja zdravljenja pljučnih bolnikov. Po mnenju pritožnikov tako ni bila zagotovljena ustrezna specializiranost in strokovnost imenovanega izvedenca. Takšno ravnanje sodišča je za pritožnike nesprejemljivo še zlasti zato, ker je sodišče zavrnilo druge dokazne predloge, ki so bili po mnenju pritožnikov bistveni za ugotovitev odgovornosti tožene stranke. V tem

kontekstu pritožniki opozarjajo tudi na nesprejemljivo uporabo 213. člena ZPP (ko je sodišče vnaprej negativno ocenilo kakovost določenega dokaznega sredstva). Pri sporni policijski akciji je po mnenju pritožnikov očitno šlo za kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin (iz 17., 18., 19. in 21. člena Ustave). Pritožniki so prepričani, da je tožena stranka sama zakrivila nevarno dejanje policistov, zato mora odškodninsko odgovarjati za tragičen razplet. Država je akcijo izvršila načrtno, vendar jo je po mnenju pritožnikov načrtovala slabo. Da ni šlo za dejanje iz malomarnosti, naj bi kazale številne okoliščine dogodka (dalj časa trajajoče hudo nasilje, ki naj bi ga izvajali policisti, številne telesne poškodbe, krvne sledi, odklonitev pravočasne pomoči). Pritožniki so prepričani, da je bila sila uporabljena v nasprotju z načeli nujnosti in sorazmernosti (uporabe najmilejšega prisilnega sredstva) ter s spoštovanjem osebnosti in dostojanstva pokojnika. Za presojo odgovornosti tožene stranke bi bilo treba po mnenju pritožnikov upoštevati tudi ustrezne določbe EKČP in MKPM (ki izrecno določa, da je država dolžna žrtvi mučenja zagotoviti pravično in ustrezno odškodnino in največjo možno rehabilitacijo; v primeru smrti žrtve, ki je posledica mučenja, pripada odškodnina bližnjim osebam umrlega). Glede na navedeno pritožniki predlagajo razveljavitev izpodbijanih sodb ter vrnitev zadeve sodišču prve stopnje v novo odločanje.

4. Ustavno sodišče je s sklepom št. Up-679/12 z dne 2. 4. 2013 ustavno pritožbo sprejelo v obravnavo. Ustavno pritožbo Jana Pibernika zoper sklep Vrhovnega sodišča (s katerim je to sodišče razveljavilo sodbi nižjih sodišč glede odločitve o njegovem tožbenem zahtevku ter zadevo v tem obsegu vrnilo sodišču prve stopnje v novo odločanje) je Ustavno sodišče zavrglo zaradi neizčrpanja pravnih sredstev. V ponovljenem postopku bo namreč sodišče ponovno odločilo o utemeljenosti njegovega tožbenega zahtevka, po izčrpanju vseh pravnih sredstev pa bo navedeni pritožnik lahko vložil tudi ustavno pritožbo.

5. V skladu s prvim odstavkom 56. člena Zakona o Ustavnem sodišču (Uradni list RS, št. 64/07 – uradno prečiščeno besedilo in 109/12 – v nadaljevanju ZUstS) je Ustavno sodišče o sprejemu ustavne pritožbe obvestilo Vrhovno sodišče. V skladu z drugim odstavkom navedenega člena ZUstS je ustavno pritožbo poslalo v odgovor nasprotni stranki iz pravnega postopka, ki nanjo ni odgovorila.

B.

6. Pritožniki zatrjujejo, da izpodbijana odločitev sodišč temelji na stališčih o odškodninski odgovornosti države, ki so nesprejemljiva z vidika pravice do povračila škode iz 26. člena Ustave. Nasprotujejo materialnopravni presoji sodišč, da v policijski akciji, ki je bila izvedena z namenom aretacije Sama Pibernika, policisti niso ravnali nedopustno. Po zatrjevanju pritožnikov je bilo v navedeni akciji izvajano policijsko nasilje, pri čemer so se že med pravnim postopkom sklicevali tudi na določbe EKČP in MKPM. Za pritožnike je tudi nesprejemljiva ocena sodišč, da reakcija policistov na astmatični napad pokojnika ni pomenila neskrbnega ravnanja ter da zato ni podana protipravnost ravnanja policistov kot

ena od predpostavk odškodninske odgovornosti države. Pritožniki poudarijo, da so se med pravnim postopkom sklicevali tudi na odločbo Ustavnega sodišča št. Up-555/03, Up-827/04, s katero je bilo ugotovljeno, da je bila prvemu pritožniku (očetu pokojnika) in tretji pritožnici (partnerki pokojnika) kršena pravica do učinkovitega varstva pravic iz četrtega odstavka 15. člena Ustave v zvezi s 13. členom EKČP, ker jima država ni zagotovila neodvisne preiskave okoliščin dogodka (smrti Sama Pibernika). Kot zatrjujejo pritožniki, ta odločba Ustavnega sodišča v konkretni odškodninski pravdi ni bila uresničena.

7. Po ustaljeni ustavnosodni presoji je kršitev pravice iz 26. člena Ustave podana, kadar sodišče opre svojo odločitev na kakšno pravno stališče, ki bi bilo z vidika te pravice nesprejemljivo.¹ Zato mora Ustavno sodišče preizkusiti stališča, ki so jih v zvezi s 26. členom Ustave sprejela sodišča v izpodbijanih sodbah. Kot osrednje vprašanje se zastavlja vprašanje protipravnosti kot ene od predpostavk odškodninske odgovornosti države. To vprašanje je v obravnavani zadevi tesno prepleteno z vsebino pravice do življenja (17. člen Ustave) ter pozitivnimi in negativnimi obveznostmi države pri varstvu te človekove pravice.

8. Člen 17 Ustave določa, da je človekovo življenje nedotakljivo. S pravico do življenja je v svobodni in demokratični družbi varovana ena od vrhovnih ustavnih dobrin, to je človekovo življenje.² S to človekovo pravico je varovan fizični obstoj človeka kot predpostavke njegovega duhovnega obstoja, osebne svobode in ravnanja nasploh.³ Pravica človeka do življenja je bistvena in nosilna prvina človekovega dostojanstva kot hierarhično najvišje ustavne vrednote, ki pomeni vrednostno izhodišče vseh človekovih pravic.⁴ Kot tako jo Ustava zagotavlja kot absolutno pravico, zato je ni mogoče omejiti niti na podlagi tretjega odstavka 15. člena Ustave. Po ustaljeni ustavnosodni presoji državo v zvezi z varstvom človekovih pravic in temeljnih svoboščin zavezujejo negativne in pozitivne obveznosti. Negativne obveznosti pomenijo, da se mora država vzdrževati posegov v človekove pravice in temeljne svoboščine, še zlasti tudi posegov v pravico do življenja (17. člen Ustave) in pravico do prepovedi mučenja (18. člen Ustave). Pozitivne obveznosti pa zavezujejo državo oziroma njene posamezne veje oblasti (sodno, zakonodajno in izvršilno oblast) k aktivnemu ravnanju pri varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, s katerim ustvarja možnosti za njihovo čim učinkovitejše uresničevanje. Pri tem je jasno, da se pozitivne dolžnosti države stopnjujejo skladno s

¹ Prim. sklep Ustavnega sodišča št. Up-2/04 z dne 4. 5. 2005 (OdlUS XIV, 46) in odločbo Ustavnega sodišča št. Up-695/11 z dne 10. 1. 2013 (Uradni list RS, št. 9/13).

² Njen vrhovni pomen je razviden tudi iz drugega odstavka 16. člena Ustave, po katerem se pravica do življenja uvršča med človekove pravice, ki jih ni mogoče začasno razveljaviti ali omejevati niti v vojnem ali izrednem stanju.

³ Primerjaj B. Ivanc v: L. Šturm, ur., Komentar Ustave Republike Slovenije: dopolnitev komentarja – A, Fakulteta za državne in evropske študije, Ljubljana 2011, str. 207, 1. točka.

⁴ Prav tam, str. 208, 3. točka. Glej tudi odločbo Ustavnega sodišča št. U-I-109/10 z dne 26. 9. 2011 (Uradni list RS, št. 78/11, in OdlUS XIX, 26).

pomenom prizadete ustavno varovane vrednote. Ker so človekove pravice, ki varujejo življenje, zdravje, varnost, telesno in duševno celovitost ter dostojanstvo posameznika, temeljne vrednote demokratične družbe, jih mora država posebej aktivno varovati in ustvarjati možnosti za njihovo čim učinkovitejše uresničevanje.⁵

9. Pravica do življenja je v prvi vrsti obrambna pravica posameznika, ki prepoveduje samovoljne oziroma namerne posege države v človekovo življenje kot ustavnopravno varovano dobro.⁶ V primerih smrti osebe zaradi uporabe sile državnih represivnih organov (npr. policije ali vojske) mora država zagotoviti učinkovito in neodvisno uradno preiskavo okoliščin smrti. S tem se varuje postopkovni vidik pravice do življenja. V okviru postopkov, ki so sproženi zaradi dogodka, ki je privedel do smrti ali poškodbe posameznika, mora država verodostojno in prepričljivo obrazložiti nastanek posledic. Na državi je dokazno breme, da izkaže, da je v okoliščinah obravnavanega dogodka ravnala v skladu z zakonsko določenimi pristojnostmi in pooblastili, zlasti pa tudi v skladu s pozitivno obveznostjo varovanja nedotakljivosti življenja in telesne integritete vpletenih oseb. V okviru svojih pozitivnih dolžnosti mora namreč država z aktivnim ravnanjem (ki vključuje skrbno načrtovanje ter nadzor ukrepanja ob uporabi sile) preprečiti nastanek usodnih posledic za življenje posameznika.

10. Tudi iz prakse Evropskega sodišča za človekove pravice (v nadaljevanju ESČP) izhaja, da je pravica do življenja (2. člen EKČP)⁷ skupaj s 3. členom EKČP (prepoved mučenja)⁸ ena od najbolj temeljnih vrednot demokratičnih družb, ki povezujejo članice Sveta Evrope. Cilj oziroma namen 2. člena EKČP kot instrumenta za varovanje posameznika pred tem, da bi mu država samovoljno odvzela življenje, terja, da se ta člen v tem pogledu razlaga ozko in uporablja na način, ki omogoča učinkovite in praktične nadzorne ukrepe.⁹ Iz besedila 2. člena EKČP, branega kot celote, izhaja, da pravica do življenja ne zajema le namernega ubijanja, temveč tudi primere, ko je dovoljena uporaba

⁵ Primerjaj odločbi Ustavnega sodišča št. Up-555/03, Up-827/04, 25. točka obrazložitve, in št. Up-1082/12 z dne 29. 5. 2014 (Uradni list RS, št. 43/14), 14. točka obrazložitve.

⁶ Primerjaj tudi B. Ivanc, nav. delo, str. 216, 18. točka.

⁷ Člen 2 EKČP (pravica do življenja) se glasi:

"(1) Pravica vsakogar do življenja je zavarovana z zakonom. Nikomur ne sme biti življenje namerno odvzeto, razen ob izvršitvi sodbe, s katero je sodišče koga spoznalo za krivega za kaznivo dejanje, za katero je z zakonom predpisana smrtna kazen.

(2) Kot kršitev tega člena se ne šteje odvzem življenja, če je posledica uporabe nujno potrebne sile:

a) pri obrambi katerekoli osebe pred nezakonitim nasiljem,
b) pri zakonitem odvzemu prostosti ali pri preprečitvi bega osebi, ki ji je zakonito odvzeta prostost,
c) pri zakonitem dejanju, ki ima namen zadušiti upor ali vstajo."

⁸ Člen 3 EKČP (prepoved mučenja) se glasi: "Nikogar se ne sme mučiti ali z njim nečloveško ali ponižujoče ravnati ali ga kaznovati."

⁹ Prim. sodbi ESČP v zadevi *Andronicou in Constantinou proti Cipru* z dne 9. 10. 1997 ter zadevi *Huohvanainen proti Finski* z dne 13. 3. 2007.

sile, ki pa se, sicer nenamerno, konča z odvzemom življenja. Kakršna koli uporaba sile mora biti "nujno potrebna" za doseg enega ali več namenov, določenih v pododstavkih (a) do (c).¹⁰ Iz 2. člena EKČP izhaja zahteva, da mora biti uporabljena sila strogo sorazmerna z doseganjem dopustnih ciljev.¹¹ Glede na pomen 2. člena EKČP v demokratični družbi je treba upravičenost posega v pravico do življenja presoјati po najbolj skrbnih in strogih merilih. V tem okviru ESČP preverja, ali je bila z uporabo sile namerno povzročena smrt osebe, pri tem pa ne upošteva le tega, da so dejanje povzročili predstavniki države, ki dejansko upravljajo s silo, temveč tudi druge okoliščine, kot sta načrtovanje in nadzor ukrepanja ob uporabi sile. Ko gre za uporabo sile s strani policijskih organov, je po stališču ESČP težko ločiti med negativnimi in pozitivnimi obveznostmi države na podlagi EKČP. V takih primerih ESČP presoja, ali je bila policijska akcija načrtovana dovolj skrbno in ali je bila nadzorovana s strani pristojnih organov, vse to z namenom, da se v največji mogoči meri zmanjša možnost smrtnega izida oziroma človeških izgub. Preverja tudi, ali so bili izvedeni vsi previdnostni ukrepi pri izbiri sredstev in metod glede varnosti izvedene akcije.¹² Zahteve po preiskavi in nesporne težave, ki spremljajo borbo proti kriminalu, ne morejo upravičiti omejevanja varstva, ki je zagotovljeno glede pravic do življenja in telesne integritete posameznika. V zvezi s tem ESČP poudarja, da tudi v primerih boja proti terorizmu in organiziranemu kriminalu EKČP v absolutnem smislu prepoveduje mučenje oziroma nečloveško ali ponižujoče ravnanje ali celo odvzem življenja, ne glede na vedenje žrtve. Če med postopkom odvzema prostosti osebi oziroma v času, ko je oseba pod policijskim nadzorom, pride do usodnih posledic za njeno življenje (ali telesno integriteto), se zastavi utemeljen dvom v skladnost ravnanja z vidika navedenih standardov, ki državi nalagajo ne le negativne, pač pa tudi pozitivne obveznosti v zvezi z varstvom pravice do življenja (ali pravice do varstva telesne integritete). Zato mora država predložiti verodostojne in prepričljive argumente, na podlagi katerih lahko razloži ali upraviči vrsto sile, ki jo je uporabila med policijsko operacijo.¹³

11. Kadar država ne ravna v skladu z obveznostmi, ki izhajajo iz 17. člena Ustave oziroma 2. člena EKČP, se neizogibno zastavi vprašanje njene odškodninske odgovornosti po 26. členu Ustave. Skladno s prvim odstavkom 26. člena Ustave ima

¹⁰ To pomeni, da je treba strožje in bolj skrbno preizkusiti nujnost takega ukrepa, kot se to sicer ugotavlja pri oceni, ali je državni ukrep "nujen v demokratični družbi".

¹¹ Prim. sodbo ESČP v zadevi *Kelly in drugi proti Združenemu kraljestvu* z dne 4. 5. 2001.

¹² Prim. sodbe ESČP v zadevah *McCann in drugi proti Združenemu kraljestvu* z dne 27. 9. 1995, *Andronicou in Constantinou proti Cipru*, *Ergi proti Turčiji* z dne 28. 7. 1998, *Hugh Jordan proti Združenemu kraljestvu* z dne 4. 5. 2001, *Makaratzis proti Grčiji* z dne 20. 12. 2004 in *Finogenov in drugi proti Rusiji* z dne 20. 12. 2011.

¹³ Prim. sodbe ESČP v zadevah *Rehbock proti Sloveniji* z dne 28. 11. 2000, *Matko proti Sloveniji* z dne 2. 11. 2006 in *Butolen proti Sloveniji* z dne 26. 4. 2012. V vseh navedenih zadevah je bila Republika Slovenija obsojena zaradi kršitve 3. člena EKČP, ker Vlada ni predložila verodostojnih in prepričljivih argumentov, s katerimi bi lahko razložila ali upravičila vrsto sile, ki jo je uporabila med operacijo odvzema prostosti. Zatorej je ESČP uporabljeno silo, upošteva okoliščine vsakega od navedenih primerov, ocenilo kot pretirano in neupravičeno.

vsakdo pravico do povračila škode, ki mu jo v zvezi z opravljanjem službe ali kakšne druge dejavnosti državnega organa, organa lokalne skupnosti ali nosilca javnih pooblastil s svojim protipravnim ravnanjem stori oseba ali organ, ki tako službo ali dejavnost opravlja. Iz te človekove pravice v prvi vrsti izhaja splošna prepoved izvrševanja oblasti na protipraven način, in sicer ne glede na to, prek katere veje oblasti je bila škoda povzročena.¹⁴ Z vzpostavitvijo odškodninske odgovornosti države so prizadeti posamezniki zavarovani za primer nastanka škode, ki izvira iz oblastnih ravnanj organov oblasti.¹⁵ Podlaga te odgovornosti je (1) protipravno ravnanje državnega organa ali organa lokalne skupnosti ali nosilca javnih pooblastil (2) pri izvrševanju oblasti oziroma v zvezi z njenim izvrševanjem, katerega posledica je (3) nastanek škode.¹⁶ Kompleksno razmerje med državo kot oblastjo in posamezniki, v okvir katerega spada tudi odškodninska odgovornost države, je v svojem temelju razmerje javnega prava (vertikalno pravno razmerje). Država pri izvrševanju oblasti oziroma v zvezi z njenim izvrševanjem stopa v to pravno razmerje vertikalno, pri čemer jo zavezuje ustavna prepoved protipravnega oblastnega ravnanja.¹⁷ Odgovornost države za škodo, povzročeno pri izvrševanju oblastne funkcije oziroma v zvezi z njenim izvrševanjem, vzpostavlja njeno odgovornost za ravnanje *ex iure imperii*.¹⁸ Gre za specifično obliko odgovornosti, ki izvira iz posebnega položaja države nasproti subjektom (državljanom, pravnim osebam, pa tudi drugim osebam, ki so na njenem ozemlju). Glede na to je očitno, da za presojo odškodninske odgovornosti države ne zadoščajo klasična pravila civilne odškodninske odgovornosti za drugega, pač pa je treba pri presoji posameznih predpostavk odgovornosti države upoštevati specifičnosti, ki izvirajo iz oblastvene narave delovanja njenih organov, funkcionarjev in uslužbencev.¹⁹

¹⁴ Prim. J. Zobec, Odškodninska odgovornost sodnika in odgovornost države zanj, Pravni letopis 2013, str. 201.

¹⁵ Tako I. Crnić, Odgovornost države za štetu, Pravo u gospodarstvu, Zagreb, 1–2 (1996), str. 117.

¹⁶ Večinsko stališče pravne teorije in tudi ustaljeno stališče sodne prakse institut odškodninske odgovornosti države umešča v sistem civilne nepogodbene odškodninske odgovornosti in zanj uporablja splošna pravila obligacijskega prava iz Obligacijskega zakonika, Uradni list RS, št. 97/07 – uradno prečiščeno besedilo – v nadaljevanju OZ, (oziroma pred tem iz ZOR), zlasti institut odškodninske odgovornosti za ravnanje drugega (147. in 148. člen OZ, ki urejata odgovornost delodajalca in odgovornost pravne osebe). Podrobneje D. Možina, Odškodninska odgovornost države v sistemu obligacijskega prava, Gradivo za dneve civilnega in gospodarskega prava, Portorož 2013, str. 56.

¹⁷ Tako J. Zobec, nav. delo, str. 185–228.

¹⁸ Prim. R. Pirnat, Protipravnost ravnanja javnih oblasti kot element odškodninske odgovornosti javnih oblasti, v: Odgovornost države, lokalnih skupnosti in drugih nosilcev javnih pooblastil za ravnanje svojih organov in uslužbencev, Zbornik Inštituta za primerjalno pravo, III. dnevi civilnega prava, Ljubljana 2005, str. 21. Iz tega članka izhaja, da se posebna pravila odgovornosti nanašajo na ravnanje javnih uslužbencev in organov oblasti *ex iure imperii*, ne pa na ravnanje *ex iure gestionis*. Država, lokalna skupnost ali nosilec javnih pooblastil seveda lahko kot vsaka druga oseba odgovarjajo po splošnih pravilih obligacijskega prava, vendar le za akte poslovanja.

¹⁹ Prav tam.

12. Ob navedenih izhodiščih ima tudi pravni standard protipravnosti drugačno vsebino kot v klasičnih civilnih odškodninskih razmerjih (kjer pomeni protipravnost kršitev pravice oziroma pravno varovanega interesa).²⁰ Pri t. i. javnopravni protipravnosti se zastavlja vprašanje o dolžnem ravnanju države kot oblastne entitete, torej kako bi moral državni organ oziroma drug nosilec javne oblasti ravnati v posamičnem primeru oziroma kakšna je bila konkretna in objektivno potrebna skrbnost organa pri izvrševanju oblastne funkcije.²¹ Temelj odškodninske odgovornosti države je torej v obveznostih države in njenih organov, ki so, ko gre za človekove pravice, ki varujejo najbolj temeljne vrednote demokratične družbe (kot je pravica iz 17. člena Ustave), posebej poudarjene: država ni dolžna le opuščati ukrepov, s katerimi bi na nedovoljen način posegla v zavarovane interese posameznikov oziroma njihove človekove pravice, temveč mora te interese oziroma pravice varovati tudi z aktivnim ravnanjem oziroma ukrepanjem.

13. Pomembna izhodišča za presojo pravnih sodišč glede odškodninske odgovornosti tožene stranke v obravnavani zadevi izhajajo iz odločbe Ustavnega sodišča Up-555/03, Up-827/04. V tej odločbi je Ustavno sodišče poudarilo postopkovni vidik obveznosti države pri varstvu pravice do življenja. Glede na to, da je med akcijo represivnih organov države umrla oseba, bi morala država skladno s četrtem odstavkom 15. člena Ustave v zvezi s 13. členom EKČP zagotoviti neodvisno preiskavo okoliščin dogodka in svojem umrlega (pritožnikom) omogočiti učinkovit dostop do tovrstne preiskave. Država navedene preiskave ni zagotovila v okviru kazenskega postopka, niti ni izvedla katere druge preiskave, ki bi izpolnjevala navedene kriterije.²² Pri tem je treba poudariti, da za izpolnitev procesne obveznosti države v zvezi z varstvom pravice do življenja ni nujno, da se ta zagotovi v okviru kazenskega postopka. Tej obveznosti država sicer ne more zadostiti s samim odškodninskim postopkom, vendar, če je ta sprožen, mora biti v njem svojem umrlega (po tem, ko neodvisna preiskava ni bila izvedena) omogočeno, da se v kontradiktornem postopku nepristransko in objektivno raziščejo in ugotovijo okoliščine smrti in morebitna odgovornost države za smrt posameznika v času, ko je bil pod fizičnim nadzorom njenih represivnih organov. V tem odškodninskem postopku je država tista, ki se mora razbremeniti vsakršnega dvoma o tem, da je bilo ravnanje njenih organov skladno s temeljnimi ustavnimi in konvencijskimi zahtevami. Če država ne uspe verodostojno in prepričljivo izkazati svojih trditev o zakonitem in dovolj skrbnem ravnanju (načrtovanju in nadzoru poteka akcije) v okoliščinah posameznega primera, zlasti tudi to,

²⁰ J. Zobec, nav. delo, str. 202.

²¹ V Nemčiji, Avstriji in Sloveniji je objektivna skrbnost ravnanja eden od odločilnih vidikov presoje protipravnosti; za ugotovitev protipravnosti ravnanja se zahteva, da gre za kršitev konkretne in objektivno potrebne skrbnosti. Podrobneje o tem glej M. Bukovec, *Odškodninska odgovornost države*, doktorska disertacija, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2008, str. 171–172.

²² V okviru Policijske uprave Ljubljana je bila sicer ustanovljena komisija, katere naloga je bila ugotoviti okoliščine izvajanja in poteka obravnavanega dogodka, vendar pritožnika na njeno sestavo nista imela vpliva. Glede na to tudi ta preiskava okoliščin dogodka ni ustrezala kriterijem, ki jih je glede pravice do učinkovitega pravnega sredstva iz 13. člena EKČP vzpostavilo ESČP.

da je storila vse, da bi preprečila nastanek usodnih posledic za življenje oseb, to zadošča za sklep o protipravnosti kot enem od temeljnih pogojev za odškodninsko odgovornost države.²³

14. Presoja sodišč v izpodbijanih sodbah ni skladna z omenjenimi ustavnimi zahtevami. Izpodbijana odločitev pritožnikom nalaga breme opredeljevanja in dokazovanja protipravnosti ravnanja policije v predkazenskem postopku proti pokojnemu Samu Piberniku. Tako sodišče prve stopnje kot Višje sodišče sta sprejeli stališče, da odločba Ustavnega sodišča št. Up-555/03, Up-827/04 ne more vplivati na presojo glede izpolnjenosti predpostavk za odškodninsko odgovornost tožene stranke. Takšno pojmovanje sodišč pa je v temelju nesprejemljivo z vidika pravice, varovane v 26. členu Ustave. Presoja sodišč s tem zanika pomen ustavno zapovedane procesne dolžnosti države, da zagotovi neodvisno, objektivno in učinkovito preiskavo okoliščin smrti, kar se nadaljuje pri razlagi pojma protipravnosti iz 26. člena Ustave. To pa zato, ker ta razlaga ne upošteva, da dvom v ustavno skladnost ravnanja organov oblasti z vidika varovanja pravice do življenja ni bil ovržen in da je zato treba v odškodninskem sporu izhajati iz predpostavke, da je do smrti prišlo s protipravnim ravnanjem organa oblasti. Zato bi morale sodišče državi naložiti breme prepričljivega utemeljevanja, da je ob izvedbi policijske akcije ravnala zakonito, da je bila uporaba sile sorazmerna in da je v največji mogoči meri poskrbela za ukrepe, s katerimi bi preprečila predvidljivo tveganje za življenje in zdravje preiskovanih oseb.

15. Sodišča so svojo presojo omejila zgolj na vprašanje, ali so policisti v akciji ravnali zakonito in v skladu s takrat urejenimi policijskimi pooblastili oziroma ali je bila podana zakonita podlaga za njihovo ravnanje. Po ugotovitvi sodišč so policisti imeli to podlago v odredbi dežurnega preiskovalnega sodnika št. I Kpd 381/2000 z dne 3. 4. 2000, ki je bila izdana na podlagi 215. do 218. člena tedaj veljavnega ZKP. Vendar sam obstoj sodne odredbe za hišno preiskavo v okoliščinah obravnavanega primera ni zadosten razlog za ugotovitev skladnosti ravnanja policistov z ustavnimi in konvencijskimi zahtevami glede varstva pravice do življenja. Prav tako ne zadoščata sklicevanje sodišč na Navodila o uporabi prisilnih sredstev (Uradni list SRS, št. 25/81) kot podlago za uporabo prisile in ugotovitev, da so policisti prisilna sredstva upravičeno uporabili, saj pokojnik ni upošteval njihovih ukazov, temveč je poskušal s hodnika uiti v stanovanje, zaščiteno s protivlomnimi vrati. Pri presoji je treba izhajati iz narave hišne preiskave, ki sama po sebi ni invaziven ukrep in praviloma ne pomeni tveganja za življenje ali zdravje preiskovane osebe. Naloga policije pri izvrševanju hišne preiskave je omejena zgolj na to, da prepreči oviranje

²³ Prim. sodbo ESČP v zadevi *Shchiborshch in Kuzmina proti Rusiji* z dne 16. 1. 2014. V tej zadevi je ESČP ugotovilo kršitev vsebinskega vidika pravice do življenja, varovane v 2. členu EKČP. V obrazložitvi je poudarilo, da je bila policijska akcija (katere namen je bila prisilna hospitalizacija Shchiborshcha) izvedena nenadzorovano in na nepremišljen način ter da ukrepi, ki jih je policija uporabila, niso bili skladni s standardom previdnosti, ki se pričakuje od organov kazenskega pregona v demokratični družbi, še zlasti ne z načelom, da bi se v največji mogoči meri zmanjšalo tveganje za življenje in zdravje Shchiborshcha.

preiskave. Zato je morala tožena stranka (tj. država) dokazati, da je bila pri izvedbi omenjenega preiskovalnega dejanja uporabljena sila omejena na najmanjšo potrebno mero. Težišče presoje sodišč bi moralo biti v ugotavljanju, ali so policisti pri izvrševanju odrejenega preiskovalnega dejanja storili vse, da bi zavarovali in preprečili tveganje za življenje in zdravje preiskovane osebe. Obrazložitev izpodbijanih sodb pa ne vsebuje konkretnih ugotovitev in ocene okoliščin izvedbe omenjenega preiskovalnega dejanja, na podlagi katerih bi bil mogoč sklep, da so policisti ravnali v skladu z načelom uporabe najmanjše potrebne sile in da so akcijo dovolj skrbno pripravili in nadzorovali, da bi bilo izključeno vsako predvidljivo tveganje za življenje in zdravje posameznikov.

16. Glede na navedeno je stališče sodišč, po katerem pritožniki niso uspeli dokazati protipravnosti ravnanja policistov, nesprejemljivo z vidika pravice do povračila škode, varovane v 26. členu Ustave. Ustavno sodišče je zato izpodbijane sodbe razveljavilo v delu, v katerem so bili zavrtni tožbeni zahtevki Janka Pibernik, Slavke Pibernik, Mojce Pibernik in Kane Pibernik, ter v tem obsegu vrnilo zadevo sodišču prve stopnje v novo odločanje. Glede na to, da je izpodbijane sodbe razveljavilo zaradi kršitve pravice iz 26. člena Ustave, se Ustavno sodišče ni spuščalo v presojo drugih zatrjevanih kršitev človekovih pravic.

C.

17. Ustavno sodišče je sprejelo to odločbo na podlagi prvega odstavka 59. člena ZUstS^[PT7] v sestavi: podpredsednica dr. Jadranka Sovdat ter sodnice in sodniki dr. Mitja Deisinger, dr. Dunja Jadek Pensa, dr. Etelka Korpič – Horvat, dr. Ernest Petrič, Jasna Pogačar in Jan Zobec. Odločbo je sprejelo soglasno.^[PT8]

dr. Jadranka Sovdat
Podpredsednica

[PT9]